Valiokunnan lausunto UaVL 14/2018 vp─ O 56/2018 vp

Ulkoasiainvaliokunta

Pohjoinen ulottuvuus: tilannekatsaus ja tulevaisuuden näkymät

Valtioneuvostolle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valiokunta on pyytänyt ulkoministeriöltä selvityksen Pohjoisen ulottuvuuden tilanteesta ja tulevaisuuden näkymistä.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- apulaisosastopäällikkö Sannamaaria Vanamo, ulkoministeriö
- erityisneuvonantaja Jaakko Henttonen, ulkoministeriö
- tiiminvetäjä Birgit Autere, ulkoministeriö
- kansainvälisten asioiden yksikön johtaja, viestintäneuvos Taina Pieski, liikenne- ja viestintäministeriö
- erityisasiantuntija Tuija Maanoja, liikenne- ja viestintäministeriö
- neuvotteleva virkamies Saija Vuola, ympäristöministeriö

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Ulkoasiainvaliokunta on käsitellyt pohjoisen ulottuvuuden tilannetta ja tulevaisuuden näkymiä pyynnöstään järjestettyjen asiantuntijakuulemisten pohjalta. Kuulemisissaan valiokunta on keskittynyt erityisesti ympäristökumppanuuden ja liikenne- ja logistiikkakumppanuuden tilanteeseen ja toimintaedellytyksiin tilanteessa, jossa 1) EU:n Venäjään Ukrainan tilanteen johdosta kohdistamat rajoittavat toimenpiteet ovat kohdistuneet käytännössä myös pohjoisen ulottuvuuden hankerahoitukseen 2) pohjoisen ulottuvuuden merkitys on toisaalta korostunut käytännönläheisenä yhteistyön muotona Venäjän kanssa ja 3) myös pohjoisen ulottuvuuden tulevaisuuden kannalta keskeiset neuvottelut EU:n tulevasta rahoituskaudesta 2021—2027 ovat käynnistyneet.

Pohjoisen ulottuvuuden tilanne

Pohjoinen ulottuvuus (PU) on EU:n, Venäjän, Norjan ja Islannin välillä toteutettavaa yhteistyötä, jonka tavoitteena on luoda vakautta, hyvinvointia ja taloudellisen kehityksen edellytyksiä pohjoisen ulottuvuuden alueella. Yhteistyö on konkreettista ja käytännönläheistä ja on saavuttanut tu-

loksia erityisesti ympäristön alalla. Kuluvana vuonna pohjoinen ulottuvuus täyttää 20 vuotta. Pohjoisen ulottuvuuden neljän eri kumppanuuden mandaatit tulee lähivuosina uusia: ensimmäisenä liikenne- ja logistiikkakumppanuus vuoden 2019 lopussa.

Ympäristökumppanuuden tavoitteena on pienentää Venäjältä ja Valko-Venäjältä peräisin olevaa, rajat ylittävää, erityisesti Itämerta rehevöittävää kuormitusta, vähentää ilmastopäästöjä sekä tukea ydinjätteiden ympäristöturvallista käsittelyä. Merkittävimmät saavutukset ovat olleet Pietarin, Kaliningradin ja Petroskoin jätevedenpuhdistamojen kunnostaminen, mikä on edistänyt Itämeren tilan parantumista, sekä ydinturvahankkeet Kuolan niemimaalla. Pohjoisen ulottuvuuden ympäristöalan hankkeita on toteutettu noin 1,4 miljardin euron edestä.

Ympäristökumppanuudessa ei ole tehty vuoden 2014 jälkeen uusia Venäjä-hankkeita, sillä Eurooppa-neuvostossa 16.7.2014 tehdyn päätöksen pohjalta EIB ja EBRD keskeyttivät Venäjä-rahoituksensa. Samaan aikaan Valko-Venäjää koskevien hankkeiden merkitys ympäristökumppanuudessa on korostunut. Keväällä 2017 EU otti kannan, että Pohjoismaiden ympäristörahoitusyhtiö (NEFCO) voi kumppanuuden puitteissa toteuttaa myös Venäjällä kansalaisyhteiskuntaa tukevia ympäristöhankkeita, joilla on rajat ylittäviä vaikutuksia. Valmisteilla on mustahiilihankkeita Karjalan tasavallassa ja Vologdan alueella ja myös Krasnyi Borin ongelmajätekaatopaikan kunnostamisesta on keskusteltu.

Ulkoasiainvaliokunnan saaman selvityksen mukaan rajoittavien toimenpiteiden vaikutukset eivät ole romahduttaneet ympäristökumppanuuden toimintaa. Venäjälläkin on pystytty jatkamaan pienimuotoisia hankkeita, ja tämä on tärkeää ympäristönsuojelun ja myös kansanterveysvaikutusten näkökulmasta. Merkittäviä hankkeita jää kuitenkin ilman rahoitusta suurten rahoituslaitosten poissaollessa. Valiokunta tukee Venäjä-pakotteita, mutta pitää tätä seurausta valitettavana. Esimerkiksi mustahiilen osalta potentiaalisia lämpövoimaloiden uudistushankkeita olisi Suomen lähialueilla ja arktisilla alueilla kymmeniä. Ulkoasiainvaliokunta rohkaisee valtioneuvostoa etsimään keinoja lisätä rahoitusta EU:n kannalta keskeisille ympäristöhankkeille, myös uusille. Lisäksi valiokunta korostaa sen merkitystä, että jo saavutettujen tulosten seurantaa jatketaan pysyvien tulosten varmistamiseksi. Tärkeää on esimerkiksi kunnostettujen jätevedenpuhdistamojen toiminnan, kuten myös ydinjätteiden ympäristöturvallista käsittelyä koskevien ratkaisujen, seuranta.

Pohjoisen ulottuvuuden *liikenne- ja logistiikkakumppanuuden* tavoitteena on edistää yhteistyötä liikenteen ja logistiikan joustavoittamiseksi, vauhdittaa pohjoisiin liikenneväyliin liittyviä hankkeita ja koordinoida yhteistyötä tärkeissä liikennepoliittisissa kysymyksissä. Ulkoasiainvaliokunnan saaman selvityksen mukaan kumppanuus on ollut hyödyllinen myös EU:n TEN-T-hankkeiden, Itämeren alueen yhteistyön sekä arktisen ja Barents-yhteistyön toteuttamisessa. Ukrainan tapahtumat vuonna 2014 ovat kuitenkin valiokunnan saaman selvityksen mukaan vaikuttaneet voimakkaasti tämän kumppanuuden toiminnan edellytyksiin, eikä hankkeita ole täysimääräisesti pystytty edistämään. Valiokunnan kuulemien asiantuntija-arvioiden mukaan myös unionin jäsenmaiden keskuudessa on näkemyseroja liikenne- ja logistiikkakumppanuuden suhteen. Saadun selvityksen mukaan liikenne- ja logistiikkakumppanuuden tulevaisuuden osalta nyt odotetaan riippumattoman evaluoinnin valmistumista kumppanuutta koskien. Evaluoinnin tekemisestä sovittiin vuoden 2017 korkean tason kokouksessa Moskovassa. Evaluoinnin on määrä valmistua lähiviikkoina, ja sen pohjalta kumppanimaat tekevät johtopäätöksensä jatkosta. Saadun selvityk-

sen mukaan liikenne- ja viestintäministeriö odottaa, että evaluointi toisi kehitysehdotuksia ja auttaisi jatkamaan yhteistyötä selkeämmältä pohjalta. Saadun selvityksen mukaan hyödyntämätöntä potentiaalia on esimerkiksi Pohjois-Euroopan raja-alueiden infrastruktuurin kehittämisessä.

Ulkoasiainvaliokunta pitää saamaansa selvitystä liikenne- ja logistiikkakumppanuuden tilanteesta huolestuttavana ja pitää tärkeänä, että Suomi ei ulkoista liikenne- ja logistiikkakumppanuuden tulevaisuutta ulkoisen evaluoinnin varaan, vaan tekee myös aktiivista vaikuttamistyötä EU-toimielinten ja EU-jäsenmaiden suuntaan kumppanuuden jatkon varmistamiseksi. Vaikka onkin selvää, että Ukrainan tilanne vaikuttaa yhteistyön edellytyksiin, tulee pitää kiinni luodusta yhteistyörakenteesta, jonka tehokkaammalle hyödyntämiselle voi aueta edellytykset kansainvälispoliittisen tilanteen mahdollisten muutosten myötä. Rakenteet tälle tulee pitää hengissä. Valiokunta painottaa, että liikenne- ja logistiikkayhteistyö Venäjän kanssa on Suomelle EU-jäsenmaana erittäin tärkeä asia ja tätä tulee eri yhteyksissä EU:n toimielimiin korostaa. Myös Euroopan ja Aasian välisten liikenneyhteyksien kehittäminen edellyttää yhteistyötä Venäjän kanssa.

Saadun selvityksen mukaan ulkoministeriö pyrkii varmistamaan, että EU:n tuki PU:lle kokonaisuudessaan säilyy myös komission ja neuvoston tulevissa työohjelmissa. Ulkoasiainvaliokunta pitää tätä vaikuttamistyötä tärkeänä. Vaikuttamistyön osana valiokunnan mukaan tulisi varmistaa, ettei PU:ta koskevista kirjauksista tulisi PU:n kannalta liian rajoittavia. Valiokunta tukee EU:n Venäjä-pakotteita painottaen samalla EU:n valikoivan kanssakäymisen merkitystä Venäjän kanssa. Valiokunta painottaa pohjoisen ulottuvuuden olevan Suomen ja EU:n etujen mukaista tarjoten konkreettisen ja käytännönläheisen välineen eri sektoreiden väliselle yhteistyölle, erityisesti ympäristö- ja ilmastoyhteistyölle.

EU:n rahoitus pohjoisen ulottuvuuden yhteistyölle

Ulkoasiainvaliokunta pitää EU:n tulevaa rahoituskautta 2021—2027 koskevia neuvotteluja merkittävinä pohjoisen ulottuvuuden tulevaisuuden kannalta. Kumppanuuksien hanketoimintaan osoitettu EU-rahoitus on luonut yhteistyöhön vakautta ja jatkuvuutta.

Venäjä-yhteistyön rahoitus sisältyi komission esittämään naapuruus-, kehitys- ja kansainvälinen yhteistyö -instrumenttiin (NDICI). Asetusehdotus mahdollistaa Venäjän kanssa tehtävän rajat ylittävän yhteistyön ja monta maata käsittävän yhteistyön rahoittamisen. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan ulkoministeriö on tehnyt vaikuttamistyötä sen varmistamiseksi, että pohjoinen ulottuvuus myös mainittaisiin asetusehdotuksessa. Valiokunta pitää tätä tärkeänä korostaen mahdollisimman konkreettisten kirjausten merkitystä, jotta rahoitus PU:lle saadaan varmistettua myös tulevaisuudessa. Tämä edellyttää, kuten asiantuntijakuulemisissakin korostettiin, lisäksi vaikuttamistoimenpiteitä komission ja muiden EU-maiden suuntaan, kun EU-rahoitusta ohjelmoidaan. Valiokunta yhtyy asiantuntija-arvioon, että pohjoisen ulottuvuuden EU-rahoituksen kytkös EU—Venäjä-suhteiden yleiseen kehitykseen on ilmeinen. Asetusehdotuksen kirjauksissa tulee kuitenkin mahdollistaa yhteistyön jatkuminen ja volyymin kasvattaminen, mikäli Ukrainan tilanteen ja EU—Venäjä-suhteen kehitys antaisi siihen mahdollisuuden.

Valiokunnan lausunto UaVL 14/2018 vp

Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella järjestettävä korkean tason tapahtuma

Ulkoasiainvaliokunnan saaman selvityksen mukaan valtioneuvosto on päättänyt, että Suomi järjestää EU-puheenjohtajakaudella alueellista yhteistyötä pohjoisessa vahvistavan korkean tason tapahtuman Helsingissä. Valiokunta pitää tätä päätöstä merkittävänä mahdollisuutena saada tukea pohjoisen ulottuvuuden piirissä tehtävälle työlle. Valiokunnan näkemyksen mukaan korkean tason tapahtumaan tulisi saada osallistettua laajalti PU-alueen kansalaisjärjestöjä ja kansalaisyhteiskuntaa.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Ulkoasiainvaliokunta esittää,

että valtioneuvosto ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 30.1.2019

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Matti Vanhanen kesk
varapuheenjohtaja Pertti Salolainen kok
jäsen Sirkka-Liisa Anttila kesk
jäsen Paavo Arhinmäki vas
jäsen Simon Elo sin
jäsen Tiina Elovaara sin
jäsen Pekka Haavisto vihr
jäsen Seppo Kääriäinen kesk
jäsen Aila Paloniemi kesk
jäsen Lenita Toivakka kok
jäsen Erkki Tuomioja sd
jäsen Jutta Urpilainen sd
jäsen Ben Zyskowicz kok
varajäsen Ilkka Kanerva kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Jonna Laurmaa